

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата філософських наук, доцента Товмаша Дмитра Анатолійовича на дисертацію Павленко Нателли Валеріївни «Багатство як мета і підґрунтя соціального розвитку: соціально-філософський аналіз» поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09. 00. 03 – соціальна філософія та філософія історії.

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з державними і галузевими науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота Павленко Нателли Валеріївни зумовлена необхідністю цілісного аналізу теоретичних та практичних положень щодо специфіки та значення феномена багатства як мети і підґрунтя соціального розвитку. Сучасний світ знаходиться у стані активних, переважно системних змін. Ці зміни виявляють проблемні зони соціального і культурного середовища, які, у свою чергу, вказують на існуючі або потенційні проблеми соціального розвитку. Особливе занепокоєння сьогодні викликають два типи проблем: зростаюча нерівність між бідними і багатими і невдале управління процесами глобального економічного розвитку. Не можна не погодитись із автором дисертації щодо інтенсифікації впливу економіки на суспільство і культуру, особливо сьогодні, коли ми живимо в умовах економцентризму, тотального споживання, де багатство набуває вкрай важливого значення. Тому, постало нагальне питання концептуалізації в рамках соціально-філософського дискурсу феномену багатства в умовах швидкоплинних процесів глобалізації світу.

Безпосередньо для України тема є вкрай актуальною, так як вона напряму пов'язана із вирішенням питання виходу нашої країни із «пастки бідності» в умовах глобальних викликів сучасності.

Дисертація підготовлена авторкою відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри соціальної філософії та управління Запорізького

національного університету; комплексної теми № 0114U00266 «Стратегічне прогнозування політичних ситуацій та процесів», затвердженої наказом МОН України № 1193 від 25.10.2012 року; відповідає планам науково-дослідних робіт Запорізького національного університету, у межах яких розробляється тема «Стратегічне прогнозування транскордонних відносин: суб'єктність миротворення в умовах глобального конфлікту» (№ 0164004921).

Основні результати наукових досліджень та їх новизна.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, є достатньо обґрунтованими завдяки конкретній ідентифікації теми, об'єкта й предмета, а також мети і науково-теоретичних завдань дисертації. Сформульована дисертанткою мета дослідження, а саме – соціально-філософський аналіз феномена багатства в якості інваріанта історичного процесу, що породжує своєрідні фундаментальні характеристики на різних етапах суспільного розвитку – є новаторською. Для досягнення цієї мети авторка сформулювала ряд завдань, виконання яких зумовило структуру дисертаційного дослідження. Структура дисертації виважена та підпорядкована досягненню поставлених завдань і мети, складається зі вступу, трьох розділів (структурованих на 7 підрозділів) з висновками, загальних висновків та списку використаної літератури. Дисертантка аналізує методологічні засади вивчення феномену багатства, визначає сутність цього феномена та зміст самого поняття, характеризує функціональне поле накопичення та соціальні наслідки концентрації багатства у різні історичні епохи, розкриває специфіку сприйняття природи багатства та його концентрації у просторі української соціальної дійсності, на основі чого пропонує стратегію виходу сучасної української держави з довготривалої структурної економічної і соціальної кризи.

В першому розділі дисертаційної роботи Нателла Валеріївна аналізує генезу філософського та соціально-гуманітарного осмислення феномена багатства, обґрунтовує сутність цього феномена та зміст поняття, що його

позначає та визначає методологічні засади дослідження феномена багатства як мети та підґрунтя соціального розвитку. Новаторським є авторське визначення багатства як поняття, що виражає універсальну сутність (здатність) соціальної природи людини бути задоволеною й забезпеченою як у матеріальному, так і в духовному бутті.

В підрозділі 1.1. авторка відображає стан осмислення проблеми формування багатства в соціальній дійсності, визначає основні характеристики феномена багатства в історико-філософському дискурсі. Нателла Валеріївна справедливо зазначила, що формування філософських поглядів відбувалось у специфічній атмосфері пошуку принципів справедливого співіснування людей у суспільстві і бажання досягти високого соціального розвитку в будь-яку історичну епоху. Заслуговує на увагу ретельно прописаний механізм появи економіки як особливого виду діяльності в суспільстві та становлення економічних відносин (с. 33-34).

В підрозділі 1.2. зазначено, що методологічним завданням дисертаційного дослідження є виявлення засобів побудови концептуального простору, в якому економічний і соціокультурний дискурси дають відповідь на питання, що таке багатство з точки зору метафізики буття людини та суспільства, що таке багатство як мета і засіб соціального розвитку. Вибір методологічних підходів дозволив дослідити багатство як інваріантну структуру соціально-економічного, політичного буття та визначити інституціональні механізми відтворення тотальної влади, обміну та споживання в епоху постіндустріального капіталізму.

Методологічний плюралізм роботи, використання якого обґрунтовано у підрозділі 1.2., дозволяє більш повно та об'єктивно розглянути феномен багатства. Використані можливості міждисциплінарного підходу, що дозволило в історичній ретроспективі показати найрізноманітніші підходи вчених суспільно-гуманітарного профілю до об'єкта дослідження під кутом зору обраного предмета дослідження.

В рамках історичного підходу вдалось виявити чинники, які формують особливе ставлення людини до багатства як до цінності на різних еволюційних етапах.

Системний підхід дозволив дослідити різноманітні аспекти прояву феномену багатства, виявити в сучасних соціальних теоріях закономірності розвитку багатства та показати проблему соціальної модифікації в інституціональне підґрунтя соціальної культури капіталізму, яким є «гонитва за додатковою вартістю».

Варто особливо підкреслити, що у дисертації ключовою особливістю соціально-філософського дослідження феномена багатства є використання політекономічного підходу. Це дозволило всебічно розглянути багатство та проаналізувати стан сучасного виробництва, розподіл, обмін та споживання матеріальних благ, а також визначити економічну реальність у соціальній проекції господарської діяльності людини й суспільства.

Досить вдалим було використання концептуального доробку постструктуралізму, зокрема вчення французьких постмодерністів М. Фуко, Ж. Бодрійяра, Ж. Батая. Це дало змогу автору дисертації визначити детермінованість накопичення і концентрації багатства соціальними та виробничими відносинами, коли людські бажання й прагнення активно переорієнтовуються у потрібне для активізації споживання соціально-економічне русло.

В дисертаційному дослідженні Нателла Валеріївна використала дескриптивний аналіз, який дозволив здійснити концептуалізацію соціокультурної сутності феномена багатства в поєднанні з історичним і критичним дискурсом, а також з принципами діалектичного мислення.

Слід відзначити, що вперше, у межах концептуалізації методології наукового дослідження соціальних феноменів, влучно було обґрунтовано необхідність синтезу соціально-філософського і політекономічного підходів до визначення сутності та історичних форм багатства. Дисертанткою було

окреслено смисловий зміст феномена багатства в якості інваріанта історичного розвитку суспільних відносин та визначено, що головним аспектом його інваріантності в умовах постіндустріалізму є домінування руйнівного переконання як для духовного життя сучасної людини, так і природного середовища, що життя окремої людини й соціальної спільноти може бути благополучним і гідним лише за умови досягнення багатства та включення у безперервний глобальний процес споживання.

Коректне визначення змісту основних понять та вибір методологічної бази дали можливість дисертантці у Розділі 2 зробити значний внесок у соціально-філософські дослідження проблематики багатства як мети і підґрунтя соціального розвитку. Авторкою було вдосконалено знання про еволюцію ціннісної складової феномена багатства, його формально-сутнісних характеристик в контексті історичних етапів від доіндустріального суспільства до постіндустріального (постсучасного), а саме, дисертантка зазначає, що еволюція та зміна цінностей щодо багатства, відбувається в розумінні його як дару і переходить до смислів, де воно звільняє людину від будь-якої моралі й наділяє її раціоналізацією, яка реалізується в принципі «жаги до збагачення» (с. 94, с. 103, с. 121, с. 130).

Особливу увагу привертають результати дослідження Нателли Валеріївни щодо уявлень про сутнісну кризу капіталізму, який в умовах постіндустріального суспільства призвів до подальшої поляризації у накопиченні доходів між незначною часткою власників технологічно інноваційних транснаціональних корпорацій і основною масою населення як розвинутих країн світу, так і країн периферії і напівпериферії (с. 126).

Ще одним здобутком дисертаційної роботи є аналіз специфіки сприйняття природи багатства та його концентрації у просторі української соціальної дійсності, що розкривається у Розділі 3. Нателла Валеріївна у своїй роботі досить вдало окреслює смисловий зміст категорії багатства для українського суспільства, визначаючи, що багатство має виражений

дуальний характер. Автор зазначає, що матеріальні цінності в українській культурі дуже часто займають другорядні позиції, порівняно з духовними, що сутнісно впливає на соціально-економічне життя країни (с. 155, с. 158, с. 160).

Новаторським є підхід, на основі якого автор обґрунтовує концепцію соціально-економічного розвитку українського суспільства в контексті глобальної кризи капіталізму, пропонуючи впровадження принципів економічного націоналізму та протекціонізму (с. 177).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи є обґрунтованими та достовірними, що забезпечується завдяки конкретній ідентифікації теми, об'єкта й предмета, конкретністю постановки наукових завдань, вдалим вибором методологічного фундаменту. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів досягнута завдяки критичному аналізу великої кількості (278 пунктів) наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів, апробацією у 15 наукових працях.

Наукове значення дисертаційної роботи полягає у розширенні та поглибленні наукових знань в соціально-філософській теорії про феномен багатства як мети і підґрунтя соціального розвитку.

Практичне значення дисертаційної роботи визначається тим, що вони можуть бути використані для розробки соціальної стратегії державного і регіонального розвитку, соціально-політичного програмування, інформаційної безпеки та впливу на соціальну поведінку у сфері накопичення та концентрації національного багатства. Запропоновані методологічні підходи до розуміння соціальних наслідків накопичення багатства у різних сферах функціонування суспільства можна застосовувати у процесі викладання дисциплін «Соціальна філософія», «Соціологія» «Соціологія масових комунікацій», «Політологія», «Філософія економіки»,

«Філософія соціальної культури», «Філософія бізнесу та соціальна відповідальність» та ін.

Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях. Належний рівень обґрунтованості наукових положень та результатів, висновків, рекомендацій, що сформульовані в дисертації, забезпечується достатньою географією та великою кількістю напрямів в апробації отриманих результатів на науково-практичних конференціях, у тому числі й міжнародних. Основні результати дисертації висвітлено у 15 наукових працях, з них 5 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України з філософії, 3 статті у наукових наукометричних періодичних виданнях інших держав за напрямом дисертації та 7 – у матеріалах тез доповідей.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. У авторефераті на належному рівні представлені основні наукові результати дослідження дисертаційної роботи; відображено наукові положення, що виносяться на захист, новизна, практичне значення, висновки та рекомендації.

Дискусійні положення, зауваження та побажання щодо дисертаційної роботи.

В цілому дисертаційна робота справляє позитивне враження. Разом з тим, попри всі вказані вище притаманні їй позитивні риси, вона не позбавлена деяких дискусійних зауважень:

По-перше, хотілося б звернути увагу автора на те, що в дисертаційному дослідженні відсутній аналіз психоаналітичної традиції щодо об'єкту в межах встановленого предмету дослідження. Звернення до зазначених положень могли б тільки посилити методологічну частину дисертаційної роботи.

По-друге, цікавим було б визначити, чи є універсальним феномен економосентричного суспільства, який описує авторка, та чи можливо це твердження застосувати до будь-яких сучасних соціумів, або ж вони

володіють соціокультурною специфікою, співвідноситься з суспільством і культурою конкретних регіонів планети? Як, наприклад, можна розглядати Китай, арабські країни, чи є дані суспільства економоцентричними? Звісно ж, що ця проблема не знайшла достатнього змістовного розкриття в дисертації, в той час як відповідь на дане питання могла б сприяти більш глибокому розумінню головного задуму дослідження.

По-третє, як відомо, будь-яке наукове дослідження включає не тільки створення пояснювальних моделей і інтерпретацію наявних фактів, а й елементи прогнозу. Така цікава тема, яку аналізує Павленко Н. В., безумовно, є привабливою з точки зору визначення тих перспектив, які розкриваються перед українським соціумом та культурою, якщо розглядати їх у руслі концепції реалізації парадигми економічного націоналізму. У своєму дослідженні автор аналізує соціокультурну специфіку економоцентричного українського суспільства, вказує на ризикові стратегії його розвитку та пропонує механізми їх подолання. Однак хотілося б також побачити позицію здобувача щодо перспектив недалекого майбутнього – чи будуть подолані кризові онтологічні орієнтації «економіки бідності» сучасного соціуму і культури, та які культурні й соціальні трансформації нам варто очікувати?

Висловлені зауваження і побажання не применшують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, її теоретичної цінності та практичної значущості. Основні наукові положення та висновки принципових заперечень не викликають.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Павленко Нателли Валеріївни на тему «Багатство як мета і підґрунтя соціального розвитку: соціально-філософський аналіз» є завершеним, самостійним науковим дослідженням з актуальної соціально-філософської теми, що відповідає пп. 9,11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановами кабінету Міністрів України від 24 липня 2013р. №567 зі змінами затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015

р. № 656, від 30 грудня 2015 р. №1159 та від 27 червня 2016 р. №567, а її авторка, Павленко Нателла Валеріївна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент:

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії гуманітарних наук
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Д.А. Товмаш

Підпис засідання
Вченої Ради
НАРАУЛЬНА Н.В.
10.04.2021

